

УДК 634.8-027.3:339.13.025

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

О.Б. Каламан, к.е.н.

Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, Україна

Каламан О.Б. Удосконалення управління діяльністю підприємств виноградарсько-виноробної галузі на сучасному ринку України.

Проведено аналіз досвіду щодо управління сучасним ринком в провідних країнах. Доведено необхідність та раціональність адекватного державного втручання в АПК. Розглянуто основні проблеми сільського господарства України. Виявлено потенціал для розвитку підприємств виноградарсько-виноробного підкомплексу в сучасних реаліях. Проведено порівняння можливостей та доцільності для сектору виноградарства та виноробства.

Ключові слова: державне регулювання, агропромисловий підкомплекс, ринок, виноградарство, виноробство, виробництво, підприємство

Каламан О.Б. Усовершенствование управления деятельностью предприятий виноградарско-винодельческой отрасли на современном рынке Украины.

Проведен анализ опыта управления современным рынком в ведущих странах. Доказана необходимость и рациональность адекватного государственного вмешательства в АПК. Рассмотрены основные проблемы сельского хозяйства Украины. Выявлен потенциал для развития предприятий виноградарско-винодельческого подкомплекса в современных реалиях. Проведено сравнение возможностей и целесообразности для сектора виноградарства и виноделия.

Ключевые слова: государственное регулирование, агропромышленный комплекс, рынок, виноградарство, виноделие, производство, предприятие

Kalamán O.B. The management improvement of the enterprises activity of viticulture and winemaking industry in the modern market of Ukraine.

The analysis of modern market management experience in the leading countries was conducted. The necessity and rationality of adequate state intervention in agriculture were demonstrated. The main problems of agriculture of Ukraine were considered. The potential for the development of viticulture and winemaking industry enterprises was identified in the modern realities. The opportunities comparison and feasibility were conducted of viticulture and winemaking sector.

Keywords: state regulation, agroindustrial subcomplex, market, viticulture, winemaking, production, enterprise

Бгато авторів та науковців приділяли свої дослідження різним сторонам питання щодо ефективності функціонування виноградарсько-виноробного підкомплексу України. Серед них А.М. Авідзба, І.Г. Матчина, Д.Ф. Харківський, Н.П. Петруня, Л.А. Козаченко та деякі інші. Проте питання, пов'язані безпосередньо з удосконаленням управління діяльністю підприємств виноградарсько-виноробної галузі на сучасному ринку України потребують певної уваги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

На сьогодні для України проблемним є розвиток майже усіх напрямів економіки. Це насамперед стосується галузей, які суттєво постраждали внаслідок неввіреного впровадження систем сучасного управління. Тому особливу увагу варто приділити саме розгляду удосконалення управління діяльністю потенційно ефективних підприємств. Проте далеко не усі сфери АПК України варті такої уваги. Серед найважливіших та перспективніших для країни є виноградарсько-виноробний підкомплекс. Таким чином достатньо логічно, що удосконалення управління діяльністю підприємств виноградарсько-виноробної галузі на сучасному ринку України є актуальною проблемою сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Лібералізація економіки стала деструктивним чинником для виноградарсько-виноробного підкомплексу, виділивши основні проблеми ефективного розвитку виробництва: «нееластичність» попиту на продовольство по відношенню до попиту на непродовольчі товари; неможливістю оперативного реагувати на ринковий попит через сезонність виробництва, природного впливу кліматичних факторів, інертність або низька мобільність ресурсів; залежність галузі від інших галузей виробництва, що надають сільському господарству близько 90% необхідних ресурсів. В Україні в період найбільшої інфляції ціни на основні види аграрної продукції зросли в 3,5 рази, а на фактори виробництва, споживані сільським господарством – в 22,4 рази, тобто еквівалентність обміну погіршилася в 6,4 рази [1].

Зміна парадигми економічних умов господарювання, орієнтацією виробництва на ринок показує, що основним фактором розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу з 90-х років був обсяг споживання винопродукції та винограду. Бажання і потреби покупців формують ринок збуту. Попит споживачів залежить від ряду факторів: ціни товару, цін продуктів заміників, культури споживання, доходів населення та ін. Враховуючи, що значна частина (84%) винограду йде на приготування різних вин і коньяків, то саме попит на ці продукти визначає розвиток галузі в межах України.

Стрімке зниження реальних доходів населення за останнє десятиріччя на 74,1% призвело до значного зниження продажів вина на 82,1%, 43,3% шампанського на 43,3% і коньяку на 14,5%. Основною причиною є відносна дорожнеча одного спиртоградусу названих продуктів у порівнянні з іншими видами алкогольної продукції.

Зниження попиту призвело до зменшення виручки виноробних і виноградарських підприємств і відповідно до зменшення витрат на обробіток винограду. У результаті реконструкцією і ремонтом існуючих насаджень практично серйозно ніхто не займався, продовжився згубний процес розкорчовування виноградників, багато господарств відмовилися від закладення молодих насаджень через високу вартість (понад 50 тис. грн./Га) і тривалого періоду до вступу їх у плодоносний вік. Ускладнилася ситуація, що склалася, зростанням зріженості виноградних насаджень: більше половини виноградників в плодоносному віці має зріженість 25-30% і вік 15 років і більше. Питома вага старих насаджень зараз становить 59%, в той час як молодих насаджень всього лише 8%. Не дотримання технології обробітку виноградників призвело до зниження їх урожайності та зростання собівартості.

Першим критерієм, що показує негативні тенденції розвитку галузі, є зниження площ виноградних насаджень. Так у 2014 році він складав за усіма категоріями господарств 48,7 тис. Га (з них лише 44,2 тис. Га у плодоносному віці) [2].

До відома, аналогічний показник на 01.01.2005 році складає 97 тис. Га (83 тис. Га з яких знаходилися у плодоносному віці). Тобто на всій території України за 10 років площі скоротилися майже вдвічі. Це свідчить про досить негативну тенденцію скорочення виноградників у найсприятливій для цього місцевості. При цьому в результаті ряду суттєвих помилок в аграрній політиці держави, промислове виноградарство скоротило свої площі за період з 1980 р. по 2005 р. у 2,5 рази (з 247,7 тис. Га до 97 тис. Га). Досить очевидним є той факт, що сьогодні у галузі не забезпечується навіть просте відтворення виноградних плантацій. Із року в рік вони втрачають свою продуктивність, при цьому нормальний їх обсяг для ефективного та раціонального функціонування галузі не забезпечується.

Проведені Інститутом «Магарач» розрахунки показали, що для задоволення тільки мінімальної потреби населення України в виноробній продукції та столовий виноград в Криму необхідно щорічно виробляти близько 300 тис. т. винограду при врожайності насаджень не нижче 50 ц/Га [2]. Таким чином, сучасна потреба у винограді відповідає рівню розвитку виноградарства 1990 року.

Проведення індексного аналізу дозволило виявити причину зниження валового збору винограду. Причину низької врожайності необхідно шукати в істотній мінімізації витрат за рахунок виключення елементів, що забезпечують дотримання технологій. Л.А. Миргородська зауважує, що в 1997 р. фактична собівартість 1 ц винограду при врожайності 35 ц/Га по підприємствах склала 29,06 грн., тоді як за нормативами і згідно прогресивної технології, при урожайності 60 ц/Га вона повинна становити 54,5 грн. На 1 Га виноградників фактично витрачається менше на 2253 грн., чим за нормативами. Хронічне порушення технологій через відсутність коштів на внесення добрив, дотримання системи захисту рослин, гідну оплату праці виноградарів в найближчому майбутньому може призвести до масового відмирання кущів, збільшенню зріженості і непродуктивного використання землі, а в кінцевому підсумку – до повного знищення виноградників [3].

Як результат важлива народногосподарська галузь виявилася не здатною забезпечувати потреби жителів країни і таких, що приїжджають на відпочинок і лікування, необхідною кількістю винограду, відповідно до науково-обґрунтованих нормам споживання. У розрахунку на душу населення України в середньому за 2014 рік було вироблено 8,6 кг винограду (16 кг у 1990 р.). У Криму цей показник становив близько 60 кг. Однак такий рівень виробництва не задовольняє потреб населення, тому що в свіжому вигляді споживається всього 10% винограду. При середньорічній нормі його споживання на душу населення 10 кг фактичний рівень становить у середньому близько 1 кг.

У ринкових умовах у зв'язку з необхідністю задоволення зростаючого попиту на виноробну продукцію і столовий виноград особлива увага приділяється сортовому складу виноградників. Аналіз даних перепису виноградників та оцінка стану виноградарства показали, що в Україні загалом розвитку цієї галузі і нарощування виробництва виноробної продукції перешкоджає недосконалий сортовий склад насаджень.

Ключовим фактором стабілізації виноградарства є ефективна база питомництва як основа для створення високоврожайних і довговічних насаджень. Однак за останнє десятиліття більшість розплідників припинили вирощування саджанців, а що залишилися звели цю роботу до мінімуму. Виробництво посадкового матеріалу знизлося до критичного рівня. Навіть ті невеликі обсяги саджанців, вироблені в Криму в

останні роки, залишаються незатребуваними. Господарства воліють саджанці розплідників Херсонської області. Причиною є зростаюча потреба в відповідності сучасним європейським стандартам чистосортних насаджень, закладених сертифікованим клоновим безвірусним посадковим матеріалом. Нині Україна перебуває лише на початковому етапі організації виробництва виноградних саджанців такого рівня якості. Тому сільгоспідприємства, що створюють нові виноградники, змушені закуповувати необхідний їм посадковий матеріал у європейських виробників [4].

У сучасних умовах ринкової економіки двигуном економічного розвитку і науково-технічного прогресу є попит. Він визначається покупцем, який орієнтує виробника на те, яку продукцію і скільки слід її виробляти. А виробник, у свою чергу, зорієнтувавшись у вимогах споживачів за допомогою маркетингових досліджень, має обирати максимально зручне виробництво тієї чи іншої продукції, враховуючи свої виробничі можливості, для того щоб збалансувати рівень пропозиції з рівнем попиту. Від балансу попиту та пропозиції залежать обсяги виробництва [12].

Так, якщо всі неефективні виноградарські підприємства зможуть стати ефективними, то їх виробничі показники зміняться таким чином:

- без суттєвого погіршення фінансово-економічних показників діяльності виноградарських підприємств досить доступним для них може бути система мінімізації витрат ресурсів. Це досить реально зробити до 20,3% рівня;
- без впровадження додаткових механізмів для оптимізації виробництва винограду, збільшення їх ефективності можливе на 16,4% при більш раціональному споживанні нормативних ресурсів.

Для реального підвищення показників ефективності виробництва винограду на підприємствах виноградарсько-виноробної галузі використовуються резерви щодо збільшення врожайності та оптимальне підвищення продуктивності праці. Виходячи із існуючого досвіду провідних підприємств галузі в сучасних умовах функціонування підприємства можуть збільшити врожайність на 27% при цьому продуктивність праці реально підвищити на 31%. Іноді цей показник досягає значення 70%.

На думку аналітиків консалтингової компанії МакКінси, істотні розбіжності в ресурсоемності виробництва між підприємствами однієї галузі однозначно доводять, що підвищення продуктивності неефективних компаній стримується й не макроекономічними факторами. З цієї ж причини ефективні компанії не можуть взяти верх над неефективними. Для стимулювання росту продуктивності макроекономічної стабілізації недостатньо: необхідно чітко розуміти, що перешкоджає розвитку ефективних підприємств [5].

Найбільш ефективні підприємства розташовані на Півдні України, природно-кліматичні умови якого дозволяють отримувати високі врожаї

винограду. Важливим елементом підвищення врожайності є ліквідація зрідженості виноградників. Так в ГВП «Привітне» НВАО «Масандра» врожайність шестирічного винограднику сорту Молдова при зрідженості 3% склала 237,2 ц/Га, в той час як п'ятнадцятирічний виноградник цього ж сорту мав зрідженість 40-50% і дав урожай всього 120 ц/Га. Ліквідація зрідженості веде безпосередньо до зростання врожайності і відповідно до зниження собівартості виробництва винограду.

Практика господарювання доводить вирішальну роль врожайності в зниженні собівартості виробництва винограду. Вважається, що саме собівартість продукції відображає рівень господарювання: організацію і технологію виробництва, ефективність використання земельних угідь, трудових ресурсів, основних і оборотних коштів, здійснення режиму економії [6]. При високих накладних витратах бізнес навряд чи буде процвітати, в той час як їх зниження підвищує ефективність діяльності компанії [7].

Основними причинами підвищення собівартості виробництва винограду є підвищення витрат на виробництво внаслідок значного непропорційного зростання цін на покупні засоби і предмети праці (машини, паливо, мінеральні добрива, засоби захисту, запасні частини та ін.). Це в свою чергу, призвело до зменшення їх споживання, деіндустріалізації виробництва, зниження ефективності використання трудових ресурсів і засобів виробництва, порушення технологічних процесів і, як наслідок, до зниження врожайності виноградників. У цілому по Україні на зростання собівартості виробництва винограду впливає зростання трудомісткості його виробництва та зниження врожайності. Тому залишається актуальною механізація виробництва винограду, як одного з факторів зниження собівартості його виробництва. Широке впровадження машин у виноградарстві скорочує терміни робіт, покращує їх якість, сприяє зростанню культури виробництва; це веде до підвищення врожайності винограду, а значить, і економічної ефективності його виробництва [8].

Сьогодні механізовано підняття та обробка плантажу, планування ділянок для посадки виноградників, посадка, оранка і культивування міжрядь, обприскування, запилення, транс-портування винограду та ін. роботи.

Основні причини спаду виробництва продукції виноградарства носять як загальнодержавний, так і регіональний характер. Це:

- відсутність паритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію;
- дефіцит нафтопродуктів і різке зростання їх вартості;
- недостатність кредитів;
- несвоєчасність розрахунків держави з сільськогосподарським виробником за вищезгадану продукцію;
- велика інфляція при сезонному виробництві;

- невміння керівників господарювати в нових умовах;
- відсутність необхідної кількості працюючих на селі.

Впровадження нової техніки вимагає істотних витрат, джерелом яких є прибуток підприємства. Обсяг отриманого прибутку багато в чому залежить від рівня виробничої рентабельності. Виробничий ресурсний потенціал виноградарства повинен бути стабілізований, а у майбутньому розвиватися на принципах оптимізації та цільового розміщення насаджень. У основі такої оптимізації та удосконалення розміщення виробництва винограду повинен бути відомий принцип максимальної технологічної адаптації до комплексу природно-екологічних факторів разом зі збереженням високого рівня спеціалізації підприємств.

Вирішення більшості проблем, які склалися на сьогодні у галузі можливо шляхом цілісного фінансування організацій та підприємств, які займаються науковими дослідженнями, за рахунок коштів, отриманих від реалізації продукції садівництва, виноградарства та виноробства у регіоні.

Одним з результатів реформ в виноградарсько-виноробному виробництві було виникнення нових організаційно-правових форм господарювання. При цьому згідно з дослідженнями С.Г. Черемісної, організаційна робота була сконцентрована навколо юридичних процедур реалізації моделі «примусового реформування», орієнтованої на повну демократизацію вибору шляху подальшого розвитку нових підприємств. Очікувалося, що новостворені господарські формування будуть ефективніше вирішувати питання щодо форми, спрямованості і механізмів організації майбутньої підприємницької діяльності, що відповідають вимогам ринку і принципам ситуаційного менеджменту [9].

Список літератури:

1. Еримизина М.И. Зарубежный опыт государственного регулирования уровня доходности предприятий аграрной сферы / М.И. Еримизина // Экономика и управление. – 2000. – №2. – С. 6-8.
2. Авидзба А.М. Состояние и перспективы виноградарства в Крыму/ А.М. Авидзба // Виноград и вино. – 2001. – №2-3. – С. 6-8.
3. Миргородская Л.А. Денежная оценка виноградников и ее использование для повышения эффективности виноградо-винодельческой отрасли: монография / Л.А. Миргородская. – Симферополь: Таврида, 2001. – 175 с.
4. Борисенко М.Н. Состояние и перспективы виноградного питомниководства Автономной Республики Крым / М.Н. Борисенко, В.Ф. Вильчинский, В.А. Радченко // Экономика АПК. – 2003 г. – №4. – С. 13-16.
5. Стаффас М. Понять Америку/ Миккаель Стаффас // Вестник McKinsey. – 2003. – №3(5). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mckinsey.com/russianquarterly/articles/issue05/01_0303.aspx?tid=27.
6. Аграрна економіка: підручник / [Семенда Д.К., Здоровців О.І., Котик П.С., Школьний О.О. та інш.]: за ред. Д.К. Семенди та О.І. Здоровцова. – Умань, 2005. – 318 с.

Висновки

Виходячи з цього, Україна повинна посадити в поточному році 7,4 тис. Га виноградників. Для цього необхідно 381,3 млн. грн., частина якої може бути забезпечена за рахунок банківських кредитів, інвестицій і власних коштів підприємств. Тільки відновлення виноградників буде сприяти розвитку виробництва виноробної продукції, загальний дохід від реалізації якої може щорічно досягати не менше 3-3,5 млрд. грн., тобто фактично подвоюватися порівняно з поточним періодом.

Закладка молодих виноградників потребує значного додаткового фінансування у обсязі не менше 150 млн. грн. на рік та доведення щорічного виробництва вітчизняних привитих та корневласних саженців на рівні не менше 40-50 млн. штук. На сьогодні через відсутність коштів цей процес зведений до мінімуму. За розрахунками фахівців та вчених, Україні необхідно щороку отримувати 500 тис. тонн винограду, що дозволить забезпечити сировиною вітчизняні підприємства, а також експортувати виноматеріали.

Також практика свідчить, що на базі великих виноробних заводів доцільно створювати інтегровані агропромислові формування, які під єдиною торгівельною маркою об'єднують виробників винограду, підприємства первинного і вторинного виноробства, торгівельні структури (відносини між ними будуються на рівновигідній основі).

Реалізація вищевказаних заходів дасть змогу істотно поліпшити стан підкомплексу, створити економічні умови для стабілізації виноградарства, підвищення ефективності використання його потенціалу, забезпечити конкурентоспроможність продукції.

7. Саванчук В. Управленческий учет издержек / Владимир Саванчук // Финансовый директор. – 2004. – №7 – С. 5-13. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.kareta.com.ua/pdf.php?filename=./pdf/2004-07/fd-7-2004\(upravlen\).pdf](http://www.kareta.com.ua/pdf.php?filename=./pdf/2004-07/fd-7-2004(upravlen).pdf).
8. Борисенко М.Н. Интенсивность использования ресурсов виноградарства Крыма в рыночных условиях/ М.Н. Борисенко, Н.В. Зверева, В.П. Антипов // «Магарач». Виноградарство и виноделие. – 2001. – №3. – С. 3-4.
9. Черемисина С.Г. Развитие виноградо-винодельческого производства Крыма: моногр./ С.Г. Черемисина – К.: ННЦ ИАЭ, 2006. – 490 с.
10. Державний комітет статистики. – 2014 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Электронный ресурс] // Урядовий портал. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=93054997>.
12. Дятел В.М. Підвищення економічної ефективності виробництва винограду у сільськогосподарських підприємствах: дис. канд. ек. наук: 08.00.04 / Дятел Віталій Миколайович – Сімферополь, 2009.

Надано до редакції 13.04.2015

Каламан Ольга Борисівна / Olga B. Kalaman
buxgalter11@ukr.net

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Удосконалення управління діяльністю підприємств виноградарсько-виноробної галузі на сучасному ринку України [Електронний ресурс] / О.Б. Каламан // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 246-250. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>